

1. Розробка методики з комплексного експертного дослідження нещасних випадків, пов'язаних з електротравматизмом. Керівник НДР – науковий співробітник Харківського НДІСЕ Мешков О. О.

2. Розробка методики комплексного судово-експертного дослідження умов безпечної експлуатації ліфтів. Керівник НДР – к. ю.н., завідувач лабораторії Харківського НДІСЕ Богданюк І. В.

3. Розробка методики дослідження нещасних випадків, пов'язаних з невиконанням технологічних вимог на виробництві. Керівник НДР – к.т.н., доцент, завідувач сектору Харківського НДІСЕ Сабадаш В. В.

Резюмуючи, треба зазначити, що в процесі становлення та формування нових самостійних підвидів інженерно-технічної експертизи – експертизи у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи, необхідно урахувати специфічність використання спеціальних знань, специфічність об'єктів і методів експертного аналізу при дослідженні порушень правил охорони праці. Разом із тим, слідча, судова й експертна практика вимагають подальшого вирішення багатьох проблем законодавчого, процесуального, теоретичного, методичного й організаційного характеру.

Список використаних джерел:

1. Євдокіменко С. В. Становлення науки про судову експертизу: історичний аспект. *Форум права*. 2009 № 2. С. 145–149. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009–2/09ecveia.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).

2. Про судову експертизу : закон України від 25 лютого 1994 № 4038-хІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 № 28, зі змінами, внесеними згідно із Законами № 4652–VI (4652–17) від 13.04.2012, *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 21. Ст. 208 № 4711–VI (4711–17) від 17.05.2012, *Відомості Верховної Ради України*, 2013 № 14. Ст. 89. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038–12> (дата звернення: 21.02.2019).

УДК 343.98

Крालюк М. О., головний судовий експерт Одеського НДІСЕ,
e-mail: m-kraluk@ukr.net

Ястреб І. С., в. о. заступник директора Одеського НДІСЕ
з експертної роботи,
e-mail: 7871022@ukr.net

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ЗАГРОЗІ ЗАГИБЕЛІ ЛЮДЕЙ ЧИ НАСТАННЯ ІНШИХ ТЯЖКИХ НАСЛІДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

Стан охорони праці на підприємствах України є незадовільним, рівень виробничого травматизму високим і обумовлений комплексом об'єктивних і суб'єктивних причин. У останні роки в нашій державі хоча і спостерігається тенденція до зниження рівня техногенних аварій, нещасних випадків, професійних захворювань (далі – НС), але, швидше за все, через зменшення інтенсивності праці і обсягів випуску виробленої продукції. За даними Державної служби України з питань праці (далі – Держпраця), тільки на виробництві щорічно травмується близько 4500 осіб та гине до 400 осіб.

На превеликий жаль, кардинального покращення ситуації у сфері безпеки праці не відбувається. Це зумовлює потребу подальшого пошуку ефективних шляхів вирішення зазначених проблем. Одним із найбільш важливих напрямів у цьому сенсі є підвищення якості розслідування злочинів проти безпеки виробництва. У цій статті визначено одну з головних проблем судочинства в розслідуванні злочинів проти безпеки виробництва (ч. 1 ст. ст. 272–275) Кримінального кодексу України (далі – КК України) – створення єдиного методологічного підходу до вирішення проблем судової інженерно-технічної експертизи в галузі охорони праці при реальній загрозі загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків на виробництві. При порушенні вимог нормативно-правових актів з охорони праці настає кримінальна відповідальність порушників за ч. 1 ст. ст. 272–275 КК України.

У ч. 1 ст. ст. 272–275 КК України вказується, що при порушеннях вимог нормативно-правових актів з охорони праці під час: виконання робіт підвищеної небезпеки (ч. 1 ст. 272 КК України); на підприємствах (цехах), віднесених до вибухонебезпечних (ч. 1 ст. 273 КК України); роботи з радіоактивними матеріалами (доступ до них, їх зберігання, використання, утилізація тощо) (ч. 1 ст. 274 КК України); розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції, а також під час проектування, будівництва, експлуатації

будівель і споруд (ч. 1 ст. 275 КК України) карається згідно із законом в кримінальному порядку, якщо це порушення створило реальну загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Під «реальною загрозою загибелі людей або настання інших тяжких наслідків» необхідно розуміти такі зміни в стані виробничих об'єктів, внаслідок яких виникає реальна небезпека життю чи здоров'ю людей або заподіяння шкоди різноманітним благам. Тяжкість ймовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлені під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливого матеріального збитку тощо. Створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків повинно бути реальним, свідчити про виникнення в конкретному виробничому процесі або внаслідок його такого небезпечного стану (загрози), коли можуть настати передбачені законом наслідки. Ненастання наслідків може бути пов'язане або зі своєчасним припиненням порушення як самим порушником, так і іншими особами, або за «щасливої випадковості». Інші тяжкі наслідки – це заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам, значних матеріальних збитків державній, громадській організації чи громадянам, а так само тривалий простій підприємств, цехів або їх виробничих дільниць. Самого тільки встановлення значного матеріального та іншого подібного збитку недостатньо для визнання його наслідком аналізованого злочину. Потрібно, щоб він став результатом порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці на виробництві і супроводжувався створенням загрози для життя чи здоров'я людей або заподіянням їм різного за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень [1].

Негативний вплив порушень вимог охорони праці на ведення виробничого процесу характеризуються інерційністю і випадковістю внаслідок об'єктивно існуючої кореляційної залежності між допущеними працівниками промислового підприємства відступами від вимог нормативно-правових актів з охорони праці (правил, норм, інструкцій, положень, нарядів-допусків, технічної і технологічної документації – див. статтю 27 Закону України «Про охорону праці») і наслідками, які настали після цього [2–4]. Тобто, від недотримання вимог технічних норм і правил поведінки, не завжди відразу виникають надзвичайні ситуації, негативні впливи можуть накопичуватися невизначено тривалий час і лише, кінець кінцем, обумовити якусь подію з наслідками, ступінь тяжкості яких не передбачена, а при більш сприятливому збігу обставин, багато в чому залежать від стохастичних виробничих і природних умов, які склалися на період ведення робіт, і вони взагалі не приводять до НС. Таким чином, якщо НС обумовлена людським фактором, то присутність особи, яка допустила відхилення від вимог нормативно-правових актів з охорони праці, на місці виникнення події необов'язкова, з огляду на наявність у цьому випадку непрямої (опосередкованої) випадкової причинності між діями (бездіяльністю) працівника, який порушив вимоги охорони праці, і наслідками, які настали. Ця ситуація при певних накопичених кількісних і якісних параметрах може різко перейти в прямий (безпосередній) причинно-наслідковий зв'язок. У період інерційного запізнювання, проте, практично завжди створюється реальна загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, якщо результат допущених відступів від вимог нормативно-правових актів з охорони праці буде навіть без події для підприємств і його працівників.

При порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ч. 1 ст. 272 ККУ) необхідно керуватися «Порядком видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» [5], який визначає перелік робіт підвищеної небезпеки, а також Законом України «Про охорону праці», іншими законодавчими або нормативно-правовими актами (галузевими або міжгалузевими), у яких встановлені правила безпеки під час проведення відповідних робіт.

Належність підприємства (цеху) до вибухонебезпечних (ч. 1 ст. 273 ККУ) визначається не характером наслідків, що настали, а категорією і класом виробництва за вибухонебезпечністю, встановленим технологічним регламентом [6; 7]. Ці категорії, класи і їм подібні характеристики встановлюються проектними організаціями, міністерствами, виробничими об'єднаннями, органами Держпраці і деякими іншими організаціями як для підприємства в цілому, так і для окремої його черги або пускового комплексу, а також для різноманітних основних (цех, ділянка, відділення) і допоміжних (склади, лабораторії) виробничих підрозділів, зовнішнього обладнання та інших об'єктів виробництва.

Оскільки законодавчо встановлені спеціальні правила ядерної і радіаційної безпеки на виробництві фактично зводяться до правил проведення робіт з радіоактивними матеріалами,

доступу до них, їх зберіганню, використанню, утилізації, є підстави вважати, що предметом цього злочину є радіоактивні матеріали.

До правил, що стосуються безпечної експлуатації промислової продукції, а також безпечної експлуатації будівель і споруд, належать стандарти (державні, галузеві, стандарти підприємств), державні будівельні норми; окремі рішення компетентних органів про заборону використання певних матеріалів, сировини, напівфабрикатів; акти, в яких встановлено гранично допустимі концентрації шкідливих речовин у готовій продукції; приписи державних інспекторів тощо.

При розслідуванні злочинів проти безпеки виробництва об'єктивна його сторона характеризується: а) діянням у вигляді порушення вимог відповідних нормативно-правових актів з охорони праці; б) наслідками у вигляді створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, заподіянням шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 274 КК України), або у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 274 КК України); в) прямим причинним зв'язком між діянням і наслідками, г) місцем, а також часом вчинення злочину.

Контроль за дотриманням законодавства з питань охорони праці на виробничих об'єктах здійснюється органами Держпраці, відомчим наглядом та службою охорони праці підприємства. Серед виявлених порушень деякі, на перший погляд несуттєві, можуть бути такими, в результаті яких виникає реальна небезпека виникнення надзвичайної ситуації на об'єкті і/або загроза для життя і здоров'я людей та настання інших тяжких наслідків і які підпадають під диспозицію ч. 1 ст. ст. 272–275 ККУ.

При цьому особа, відповідальна за усунення цих порушень, у момент настання НС може взагалі не перебувати не тільки на робочому місці або місці аварії, а й на підприємстві, включаючи і з поважних причин (вихідний, відрядження, хвороба, відпустка тощо). Проте, інерційність негативних впливів на виробничий процес з боку цих посадових осіб знаходиться в прямому (безпосередньому) причинно-наслідковому зв'язку з можливими наслідками [2; 5; 10].

Досудове слідство, як правило, проводиться за поданням органів Держпраці в прокуратуру, національну поліцію.

Як правило, з метою всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, призначається та проводиться згідно з вимогами статей 69, 242, 243 Кримінального процесуального кодексу України та статті 7 Закону України «Про судову експертизу», судова інженерно-технічна експертиза з питань охорони праці.

Логіко-гносеологічна структура досліджень у межах судових інженерно-технічних у галузі охорони праці експертиз при реальній загрозі для життя і здоров'я людей та настання інших тяжких наслідків може бути зведена до таких універсальних питань [3, 9–10]: вимоги яких нормативно-правових актів з охорони праці в даній виробничій ситуації регламентують дії осіб, причетних до створення реальної загрози загибелі людей чи настання інших видимих тяжких наслідків? чи є виконувані в даній виробничій ситуації роботи роботами підвищеної небезпеки (або на підприємстві (цеху) віднесених до вибухонебезпечних; або з *радіоактивними матеріалами*; або щодо розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції, а також під час проектування, будівництва, експлуатації будівель і споруд)? у чому конкретно, в даній виробничій ситуації, виявилася реальна загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків? хто і які відступи від нормативно-правових актів з охорони праці допустив в даній виробничій ситуації? хто з осіб, причетних до події, мав технічну можливість запобігти створенню реальної загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, які дії для цього вони повинні були здійснити і які їхні дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходяться в прямому причинному зв'язку з виникненням цих небезпечних умов праці?

Отже, у висновках судової інженерно-технічної експертизи за фактами реальної загрози для життя і здоров'я людей та настання інших тяжких наслідків експерти повинні вказати: у чому конкретно, в даній виробничій ситуації, виявилася реальна загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків; хто і які відступи від нормативно-правових актів з охорони праці допустив в даній виробничій ситуації; хто з осіб, причетних до події, мав технічну можливість запобігти створенню реальної загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, які дії для цього вони повинні були здійснити і які їхні дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходяться в прямому причинному зв'язку з виникненням цих небезпечних умов праці.

Список використаних джерел:

1. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.09 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09> (дата звернення: 27.02.2019).

2. Крупка А. А., Дузь Л. Е., Кривченко Ю. А. Инерционность и случайность негативных воздействий на производственный процесс отступлений от требований нормативно-правовых актов об охране труда. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 8. X. : Право / ХНДІ судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. С. 404–407.
3. Крупка А. А., Дузь Л. Е., Кривченко Ю. О. Судова гірничотехнічна експертиза: Усталені форми призначення та проведення : монографія. Донецьк : ДНДІСЕ, 2010. 80 с.
4. Крупка А. А., Кривченко Ю. О., Марченко І. М. Експертна оцінка створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків на виробництві. *Вісті Донецького гірничого інституту*. Всеукраїнський науково-технічний журнал гірничого профілю. 2011 № 1. С. 159–166.
5. Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1107. Дата оновлення: 08.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1107-2011-%D0%BF> (дата звернення: 27.02.2019).
6. ДСТУ Б В.1.1–36:2016 Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою. [Чинний від 2017–01–01]. Вид. офіц. Київ, 2016. 31 с. (Інформація та документація).
7. ГОСТ 12.1.010–76* ССБТ. Взрывобезопасность. Общие требования [Чинний від 1978–01–01]. Вид. офіц. Москва, 2003. 6 с. (Інформація та документація).
8. Кривченко Ю. А., Дузь Л. Е., Крупка А. А. Методология комплексного анализа аварийности промышленных предприятий : монография. Донецк : ДНИИСЭ, 2010. 116 с.
9. Бордюгов Л. Г., Дружинін Г. М., Дузь Л. Е. та ін. Судова гірничотехнічна експертиза: організаційні та методичні основи : монографія. Донецьк : ДНДІСЕ, 2005. 429 с.
10. Кривченко Ю. О., Бордюгов Л. Г., Сабадаш В. В. Теоретичні основи судової інженерно-технічної експертизи безпеки життєдіяльності. Донецьк : Східний видавничий дім, 2013. 771 с.

УДК 343.98

*Ріпенко А. І., канд. юрид. наук, директор Одеського НДІСЕ,
e-mail: art.ripenko@gmail.com*

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТАЦІЇ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

При виникненні спорів щодо меж адміністративно-територіальних одиниць (утворень)(далі – АТО), приналежності відповідних земельних ділянок, визначення юрисдикції органів державної влади та місцевого самоврядування може виникнути потреба у проведенні судових експертиз (експертних досліджень) за експертною спеціальністю 10.20 «Дослідження з питань землеустрою», яка виконується судовими експертами науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України. Які ж головні проблеми можуть при цьому виникнути?

Відповідно до ст. 133 Конституції України [1] систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

Відповідно до статті 173 Земельного кодексу України [2] межа району, села, селища, міста, району у місті – це умовна замкнена лінія на поверхні землі, що відокремлює територію району, села, селища, міста, району у місті від інших територій. Такі межі встановлюються і змінюються за проектами землеустрою щодо встановлення (зміни) меж АТО та встановлюються в порядку відповідно до кодексу.

Основним законодавчим актом, який визначає вимоги до документації щодо встановлення меж АТО, є Закон України «Про землеустрій» [3]. Території АТО є об'єктами землеустрою. Відповідно до ст. 46 Закону України «Про землеустрій» проект землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць включає [3]:

- а) пояснювальну записку;
- б) завдання на виконання робіт;
- в) рішення про розробку проекту землеустрою щодо встановлення або зміни меж АТО;
- г) копії генерального плану населеного пункту, посвідчені в установленому порядку, та рішення про його затвердження (у разі зміни меж населеного пункту);
- г) вкопювання із схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель АТО, а у разі її відсутності – вкопювання із проекту формування територій сільських, селищних рад;